

1. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף כד עמוד א

דאמר שמואל: כל קרע שאינו בשעת חימום - אינו קרע, וכל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים - אינה עטיפה. מחוי רב נחמן עד גובי דדיקנא.

2. תלמוד בבלי מסכת ערכין דף ב עמוד ב

כל חייבין בציצית לאיתויי מאי? לאיתויי קטן היודע להתעטף, דתניא: קטן היודע להתעטף - חייב בציצית.

3. תוספות מסכת ערכין דף ב עמוד ב

היודע להתעטף - משום דאמר במ"ק (דף כד.) כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה שמעטפין טליתם עד שפמם כדאיתא במדרש ומצאתי בסילוק א' שעשה הר' יוסף ט"ע שנותן ציצית א' מלפניו ואחד מלאחריו מימין וכן לשמאל היודע להתעטף וא"ת למ"ד חובת טלית אפי' אינו יודע יתחייב אם יש לו טלית וי"ל דמ"מ לא חייבין כלי קופסא אלא לאותן המחוייבים ויודע להתעטף והלכות גדולות פסק דקיימא לן מנחות (שם) ציצית חובת גברא הוא מדקא מברכין להתעטף בציצית דהכי דייק [בפרק ב' דשבת] [דף כה: ושם] דקיימא לן [הכי].

4. בית יוסף אורח חיים סימן ח

ב (א) וסדר עטיפתו פירשו הגאונים ז"ל כעטיפת ישמעאלים שהיא עטיפה גמורה. נראה שטעמם מדמברכין להתעטף בציצית כדאיתא בפרק בתרא דתוספתא דברכות (פ"ו הט"ו) אלמא עיטוף בעינן ובפרק אלו מגלחין (מו"ק כד.) אמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה מחוי רב נחמן עד גובי דיקנא. ופירש רש"י מחוי רב נחמן. עטיפת ישמעאלים: גובי דיקנא. גומות שבלחי למטה מפי:

ובעל העיטור (שער ב ח"ג) כתב דלא בעינן כולי האי אלא כדרך שבני אדם מתכסין בכסותן וכו'. נראה שטעמו מדאיתא בפרק אלו מגלחין דרב פליג עליה דשמואל ומשמע דסבירא ליה דעטיפת הראש אף על פי שאינה כעטיפת ישמעאלים הוי עטיפה וקיימא לן דבאיסורי הלכה כרב לגבי שמואל. ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב שטעמו דלא בעינן עטיפת ישמעאלים אלא גבי אבילות אבל גבי ציצית שהתורה חייבה אותו בכסות שאדם מתכסה ככה יהיה החיוב [ו]נאמר שלשון להתעטף לשון כסוי הוא בזה הענין עכ"ל. ואחר זמן רב בא לידי בעל העיטור וכתוב בו כלשון הזה רבותי הגאונים כתבו עטיפתה כעטיפת ישמעאלים עטיפה גמורה ומסתברא לן דעטיפת ישמעאלים לא הוזכרה אלא לגבי אבילות דאמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה מחוי רב נחמן עד גובי דיקנא פירוש צריך לכסות פיו והתם הוא דכתיב (יחזקאל כד יז) לא תעטה על שפם מכלל דכולי עלמא מחייבי ובמצורע כתיב (ויקרא יג מה) על שפם יעטה ובמנודה קא מיבעיא לן (מו"ק טו.) אבל כולי עלמא לא מחייבי בעטיפת הראש דאם כן יכסה פיו וכי רבי יהודה בר אילעי שהיה מתעטף בסדינים המצויינים (שבת כה:) וכן החתנים מי היו מתעטפים כל כך ואף על גב דמברכין להתעטף כיסוי דכתיב (דברים כב יב) אשר תכסה בה שמונה בני אדם שמכסין בכסותן והולכין ועושים עסקיהם פעמים בגילוי הראש פעמים בכיסוי הראש עכ"ל וזה מבואר כדברי רבינו הגדול ז"ל:

5. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן ח

סעיף א: יתעטף בציצית ויברך מעומד.

סעיף ב: סדר עטיפתו כדרך בני אדם שמתכסים בכסותם ועוסקים במלאכתם, פעמים בכיסוי הראש פעמים בגילוי הראש, ונכון שיכסה ראשו בטלית.

סעיף ג: טליתות קטנים שלנו שאנו נוהגים ללבוש, אף על פי שאין בהם עיטוף, יוצאין בהם ידי חובת ציצית, וטוב להניח אותו על ראשו רחבו לקומתו ולהתעטף בו, ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות, ואח"כ ימשכנו מעל ראשו וילבישנו.

סעיף ו: על טלית קטן יכול לברך להתעטף, אף על פי שאינו מתעטף אלא לובשו. הגה: וי"א שמברכין עליו: על מצות ציצית, וכן נוהגין ואין לשנות (כל בו סי' כ"ב ונ"י בה"ק דף פ"ו ע"ב).

6. משנה ברורה סימן ח

(ו) יוצאין בהם - דהאידינא כל כסות שלנו דרך כיסוי הם ועיטוף לא רמיזא באורייתא:

(ז) מעוטף - כדי לצאת נמי דעת הסוברים דבעינן דוקא עיטוף. ונראה דהנהגין שלא לברך כלל על הט"ק רק פוטרין אותו בברכת הט"ג אין צריך כלל להתעטף בו ועיין במ"א ובביאור הגר"א:

7. פסקי תשובות אורח חיים סימן ח

ז. צורת עטיפת הטלית

סעי' ב', שו"ע: סדר עטיפתו כדרך בני אדם שמתכסים בכסותם ועוסקים במלאכתם פעמים בכיסוי הראש פעמים בגילוי הראש, וטוב שיכסה ראשו בטלית (ולהלן סעי' ג' לענין טלית קטן) וטוב להניח על ראשו רחבו לקומתו ולהתעטף בו ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות, ואח"כ ימשכנו מעל ראשו וילבישנו. וכל שכן לענין טלית גדול שיש לעשות כן, דהיינו שיהיה מעוטף ראשו לאחר הברכה לכל הפחות כדי הילוך ד' אמות, אך אין כוונת המחבר על 'עטיפת ישמעאלים', כי נקט להלכה כדעת בעל העיטור שאין צריך 'עטיפת ישמעאלים', אלא די בעטיפת ראש רגילה, וגם זה לא מעיקר הדין אלא למצוה מן המובחר, וכן מצינו לכמה מגדולי ישראל שלא היו עושים 'עטיפת ישמעאלים' בעת לבישת הטלית.

אמנם מנהג ישראל מדורי דורות לעשות 'עטיפת ישמעאלים' לאחר הברכה על הטלית, ובכתבי האר"י ז"ל (פרי עץ חיים שער ציצית פ"א) שהיו נהירין לו שבילי דשמיא נתגלה לו חשיבות הענין, והובאו דבריו במגן אברהם (סק"ב) ואחריו בשאר פוסקים והמשנה ברורה (סק"ד), ובסמיכה של ממש שנכון המנהג מאד שבזה יוצאים שיטת הגאונים שצריך עטיפה גמורה והיינו כעטיפת ישמעאלים, ואף שאין עושים כן אלא לזמן מועט כשיעור הילוך ד' אמות, מכל מקום די בזה כדי לצאת הענין עפ"י הקבלה, וגם די בזה כדי לצאת דעת הגאונים משום דעיקר הקפידא לעטיפה היא בעת הלבישה, ועוד כיון שבתחילת הלבישה עשאו כסות כעין עטיפת ישמעאלים, מיד חל עליו חובת ציצית אף לשיטת הגאונים, ונשאר על הכסות חיוב הציצית אף שלבשו אח"כ כרגיל.

אכן כבר כתבו האחרונים להזהיר את ההמונים לעשות "עטיפת ישמעאלים" זו כהוגן, דהיינו שהחלק העליון של הטלית מכסה ראשו ומצחו עד למעלה מהעינים, והחלק האחורי של הטלית יכסה את רוב הגב, ומקבץ לפניו את ד' הכנפות ומשליכן לאחוריו מעל כתיפו השמאלית ומתעטף בחלק התחתון של הטלית לפניו באופן שמכסה את החזה ולמעלה עד החוטים, נמצא שכל חלק גופו העליון וזרועותיו וצדדי פניו ופיו ומצחו מכוסים בטלית ורק העינים מגולות, וכך יעמוד לכל הפחות שיעור הליכה ד' אמות (3 שניות) ויאמר פסוקי מה יקר וכו', ובשעה שמוריד העטיפה טוב שיסתכל ב' פעמים על הציצית ויניחנו על עינו ויאמר פקודי ה' ישרים וכו' מצות ה' ברא וכו'.

ואלו הנוהגים לשלשל חלק העליון של הטלית עד פיהם ג"כ יש להם על מי לסמוך, אבל המשלשלים הטלית עד החזה ומסתירים פניהם לגמרי לאו שפיר עבדי, דאין זה "עטיפת ישמעאלים", דוכי הסתירו לגמרי ראייתם, ואין צריך לומר שאלו העושים העטיפה רק על ראשם וצואריהם והגב מגולה לגמרי דאין זה בגדר עטיפה כלל, ואם יאמרו פסוקי "מה יקר" הרי זה חשש הפסק בין הברכה ללבישת הטלית.

ודע, כי כסדר זה האמור לענין צורת לבישת הטלית ועטיפתו, כן יעשה בכל פעם שמתעטף בטלית, ואף שכבר התעטף בטליתו ביום זה, כיון שפשט הטלית והיה הפסק גמור באופן שחייב לברך שוב על טליתו, יעשה שוב את סדר העטיפה.

8. ר' אשר וייס

והחז"א (סימן ג' אות ל"ז) תמה דא"כ צריך לעשות כך כל הזמן שהטלית עליו ולא רק בשעת העיטוף, וכתב דבאמת אין אנו חוששין כלל לשיטה זו, אלא דכיון דמברכינן "להתעטף" יש לעשות עיטוף כדי לאמת את הברכה ע"ש. ולא הבנתי דבריו דהלא שיטת העיטור והמחבר כיסוי הגוף הוא הקרוי עיטוף וכמ"ש להדיא, וא"כ מה ענין יש לכסות ראשו שעה מועטת. ועוד דלכאורה נראה תמוה להתאים את מעשה המצוה ואופן קיומה לנוסח הברכה. דהלא לא מצינו בדברי חז"ל אלא היפך סברא זו, דנוסח הברכה לעולם תוקן לפי מהות המצוה ומנוסח הברכה אפשר לעמוד על גדרי המצוה, דבשבת (כ"ג ע"א) למדו מדמברכינן להדליק נר של חנוכה דהדלקה עושה מצוה, והתוס' (יבמות צ' ע"ב ד"ה כולוה) כתב דמדמברכינן להתעטף בציצית משמע דבשעת העטיפה מקיימין מצות ציצית, ואת"ל דלשון עטיפה עטיפת ישמעאלים הוא, בהכרח לא היו מתקנים לברך בנוסח זה אא"כ כן מצותה, וא"כ רחוק לומר דאף דמצד דיני המצוה א"צ עיטוף מ"מ טוב להתעטף כדי לקיים נוסח הברכה. ...ומשום כ"ז נראה יותר דדעת השו"ע דאף דס"ל דכיסוי הגוף קרוי עיטוף וכשיטת בעל העיטור, מ"מ טוב להדר לענין הברכה ולהתעטף עטיפת ישמעאלים כדי לצאת מידי חשש ברכה לבטלה ולצאת מצות ציצית לכו"ע, וז"פ.

ב

עטיפת ישמעאלים

והנה מנהגינו לעשות עיטוף גמור סמוך לברכה ולומר ד' פסוקים בעודו מעוטף. ומנהג האשכנזים לכסות פניהם עם הטלית וכפשוט לשון התוס' עד השפם. ובשו"ע הרב (סימן ח' ס"ה) כתב שהטלית תגיע עד לגומות שבלחי מתחת לפה, וכ"ה בערוך השלחן (ס"ה), בארצות החיים של המלבי"ם ובקיצור שו"ע (סימן ט' סעיף ח'). ותמיהו רבים דאטו הישמעאלים היו מתהלכים כסומא בארובה ונתקלים בבורות שיחין ומערות, ואיך יתהלך האדם לפי תומו כשעיניו מכוסות. וראה בנמוק"א אר"ח שתמה בזה. ובקצות השלחן (סימן ז' הערה י"ד) כתב דע"כ כונת התוס' והראשונים שיכסה פניו מלמטה דהיינו מצד הכתפיים והצואר עד השפם ע"ש.

ובפשוט נראה דאף כאשר הטלית על ראשו ומגיע עד השפם וגומות הלחי מ"מ צריך שלא יפול צמוד לפניו אלא בולט קצת מלפנים באופן שכנגד פניו יש מעין חלון שדרכו יראה נכוחה, וכנראה שכך היתה עטיפת הישמעאלים. ובאמת כך נוהגים שוכני המדברות לכסות פניהם מקרני השמש ולהגן על עיניהם מפני חול המדבר הנישא ברוח.

אך באמת יש להקפיד שהטלית לא יכסה פניו לגמרי באופן שלא נשאר חלון שדרכו יכול האדם לראות דכל כה"ג לכאורה אינו דרך עיטוף ויש בו חשש ברכה לבטלה. (אמנם באמת נראה דאף אם אין זה דרך עיטוף כלל מ"מ אין כאן חשש ברכה לבטלה לדין דקיי"ל עיקר דאין צריך עטיפת ישמעאלים כלל ורק לרווחא דמילתא מתעטפים עיטוף גמור. ועיטוף זה אף אם לא נעשה כהוגן בודאי אינו הפסק, וכשחוזר ללבוש את הטלית כדרכו יצא יד"ח הברכה, ודו"ק כי פשוט הוא).

והנה בזה פרשת ואתחנן (דף ר"ס ע"ב) איתא "בעי לכסויי רישיה ועיניו בגין דלא יסתכל בשכינתא". והביאו הט"ז (סימן צ"א סק"א) והמשנה ברורה (שם סק"ו). והמשנ"ב שם הביא בשם הפמ"ג שכך נוהגין לכסות את הראש והעינים בשעת התפילה בטלית של מצוה, ולכאורה אינו יוצא ידי מצות ציצית בשעה זו שהרי אין זה דרך עיטוף ולבישה.

ומשום כך נראה לכאורה פשוט דאין כאן שאלה כלל בעיקר מצות ציצית דאף המתעטף יותר מדי ומכסה פניו ועיניו מקיים מצות ציצית דמה בכך שאינו יכול לראות מ"מ מעוטף הוא בטלית, אלא שבצדק טען מי שטען דמ"מ לא מסתבר דכך היתה עטיפת ישמעאלים לכסות עיניהם לגמרי ומשו"כ לא מסתבר דכך צריך לכתחלה לעשות. אך אין בכלל תימה בדברי הזוה"ק שבשעת התפילה צריך לכסות פניו בטלית שלא להסתכל בשכינה, ודו"ק בזה כי פשוט הוא.

ומ"מ משמע מהפמ"ג שבשעת התפלה צריך לכסות פניו ועיניו, ומבואר מזה דצריך לכסות את התפילין של ראש עם הטלית. אך באמת כתב המגן אברהם (בסימן ח' סק"ג) דאף שכתוב בכוונות בשם האריה"ק דיש לכסות את התפילין עם הטלית לא יכסה אותם לגמרי שהרי מבואר (בסימן כ"ז סעיף י"א) דטוב שיהיו תפילין של ראש מגולים ונראים, וכ"כ האליהו רבה שם.

ובמור וקציעה כתב הגר"י עמדין לחלוק על המג"א וביאר דמה דאיתא (בסוס"י כ"ז) דתפשו"ר טוב שיהיה מגולה היינו שלא בשעת התפילה אבל בשעת התפילה יש לכסות את כל התפילין וגם את עיניו בטלית וכ"כ בכף החיים (סק"א) ובבן איש חי (פרשת וירא) ובאמת מבואר כן בפרי עץ חיים (שער הציצית פרק א') "גם צריך לכסות תפלה של ראש עם הטלית הגדול". וכן הוא בשער הכוונות ענין הציצית. ופלא מה שכתב בערוך השלחן בסעיף ו' שהרא"י הקדוש היה מכסה את התפילין בטלית אבל לא לגמרי, וזה נגד משמעות הפע"ח. ומנהג העולם כדברי המגן אברהם שהטלית מעל התפילין אבל אינו מכסה את התפילין לגמרי.